

سیاهگل

دیار پایدار

افشین پرتو

با عکس‌هایی از مجموعه‌ی
ایمان درویش روحانی

سرشناسنامه: پرتو، افشین، ۱۳۲۸ -
 عنوان و پدیدآور: سیاهکل دیار پایدار / افشین، پرتو.
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۲۷۳ ص. مصور (بخشی رنگی)
 شابک: ۵ - ۲۹۳ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 موضوع: سیاهکل
 رده‌بندی کنگره: ۴ پ ۱۳۹۱ / ۳ ی / ۲۰۹۵ DSR
 رده‌بندی دیوی: ۹۵۵ / ۲۳۳۴
 شماره کتابخانه ملی: ۳۰۲۱۵۶۹

www.ketab.ir

• سیاهکل دیار پایدار	• افشین پرتو
• با عکس‌هایی از مجموعه‌ی ایمان درویش روحانی	
• چاپ نخست: ۱۳۹۴	• شمارگان: هزار نسخه
	• شماره نشر: ۵۲۳
• آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ ایلیا	• صفحه‌آرایی: وحید باقری
• هر گونه بهره‌برداری از این کتاب به هر شکل منوط به اجازه‌ی کتبی از ناشر است.	
• شابک: ۵ - ۲۹۳ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸	
• نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ آزادگان، جنب دبیرستان بهشتی (خ صفایی)، خ حاتم، شماره ۴۹	
• تلفن: ۳۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۳۴۴۷۳۲ - ۰۱۳	• دورنگار: ۳۳۳۲۱۸۲۸ - ۰۱۳
www.farhang-e-ilia.ir	Email: nashreilia@yahoo.com

فهرست

۱۱	پیش نوشته
۱۵	جغرافیای سیاهکل
۳۱	تاریخ سیاهکل
۲۲۳	نمایندگان سیاهکل در مجلس
۲۲۷	آثار تاریخی
۲۴۱	زیارتگاه‌ها
۲۴۷	جامه
۲۵۱	بازار سیاهکل
۲۵۹	ادارات سیاهکل
۲۷۲	منابع
۲۷۵	نمایه
۲۹۱	آلبوم تصاویر تاریخی

یادداشت حوزه‌ی هنری گیلان

گاهی برخی ویژگی‌ها سبب می‌شود تا شهر یا منطقه‌ای کوچک، جایگاهی خاص پیدا کند و در موقعیتی قرار بگیرد که نامش یادآور بسیاری از رویدادهای تاریخی و جغرافیایی باشد؛ «سیاهکل» از جمله شهرستان‌هایی است که چنین ویژگی‌ای دارد. همه‌ی آنانی که دست‌کم یک‌بار به بهانه‌ی سفر به دیلمان از این شهر گذشته باشند، سادگی و بی‌پیرایگی آن را به یاد خواهند داشت، هم از این روست که نام دیلمان و سیاهکل، همراه دیرسال هم‌اند.

موقعیت ویژه‌ی دیلمان، آن را به جغرافیایی بکر بدل کرده است؛ چه از نظر طبیعی که شکوه و عظمت آن بیرون از حد توصیف است و چه از نظر تاریخی - سیاسی که بسیاری از حکام تاریخ را که سودای دست یازیدن به آن را در سر پرورانده‌اند، ناکام گذاشته است. در این میان سیاهکل به عنوان پایگاهی در پای این بام‌واره‌ی تاریخی، عظمت آن طبیعت بی‌لاقی را به جلگه‌ی گیلان پیوند زده است. سیاهکل شهر رخدادهای تاریخی‌ای است که حافظه‌ی مردم گیلان، هیچ‌گاه آن را از یاد نخواهد برد؛ یاد مردان و زنان سلحشور این رخدادها؛ هم‌چون اسطوره‌هایی که با سرنوشت تاریخی مردم این سامان گره خورده باشد، در روایت‌ها، ترانه‌ها و موسیقی فولکلورشان جاری و ساری‌ست و نسل‌های تازه از راه رسیده، خاطرات و حوادث از سر گذشته‌ی این شهر را، از این طریق مرور می‌کنند و به خاطر می‌سپارند.

حوزه هنری گیلان ضمن ارج‌گزاری به تلاش پژوهشگر فقید آقای افشین پرتو - که در آستانه‌ی انتشار این اثر به دیار باقی شتافتند - به واسطه‌ی نگاه تاریخی، جغرافیایی، اقتصادی و ... به سیاهکل و همچنین برای ثبت بخشی از تاریخ گیلان، کتاب حاضر را به دوستداران فرهنگ این مرز و بوم تقدیم می‌کند. به امید آن که مقبول طبع هم‌وطنان و پژوهشگران قرار گیرد.

پیش‌نویسته

سیاهکل دیاری کهن است و شهرستانی تازه. دیاری که در دل خاکش بازمانده‌هایی از هزاره‌های پیش از میلاد مسیح پنهان‌اند و بر خاکش ساخته‌هایی در درازای تاریخ. شهرستانی که با آن همه دیرینگی دیارش، مرکزش شهر سیاهکل روزگاری بیش از یک‌صد و پنجاه سال ندارد. سیاهکل شهرستانی است که پاره‌ای از آن بر جلگه نشسته و پاره‌هایی دیگر از آن در کوه‌پایه و بلندای کوه ایستاده است.

سیاهکل دیاری است که ساکنانش به سبب گونه‌گونی پاره‌های سازنده‌اش گونه‌گون‌اند، از گالش تا گیلک، از کُرد تا لُر و تا بازمانده‌های کوچندگان بختیاری و کوچ‌داده‌شدگان تالش و مسلمان گشته‌های یهودی. گونه‌گونی ساکنانش فرهنگی گونه‌گون برای آن ساخته و شاید در هر گوشه‌ای از آن ساکنانش گویشی ویژه‌ی خود دارند. از کردهای کرمانج تا لُر بختیاری و از گالش درکی تا گیلک.

سیاهکل در خود پاره‌ای ارج‌مند از دیار سربلند دیلم را دارد، دیلمان را. سر به فلک کشیده و بلند، با چکادهای سرفراز و دره‌های تنگ که در پس هر صخره‌اش هنوز آوای نفس‌های تند دلاورانی را می‌شنوی که در مشت زوبینی و بر شانه کمانی و بر کمر شمشیری دارند و آماده‌ی ایستادگی در برابر دشمن تازنده‌اند. دیلمانی که در خود سده‌هایی چند فرهنگ دیرین و زبان دیرینش را پاس داشت، هنوز پاسدارنده‌ی دیرینگی‌های فریبای دیرین روزگاران است. هنوز می‌توان در کوچه‌های خاکی روستاهای پیرکوه و دیلمان و پیچاپیچ خانه‌های روستاهای پراکنده در جنگل‌های دهستان‌های توتکی و خراورد و بر سینه‌ی سبز و دامنه‌ی دل‌فریب خفته در مه روستاهای دهستان مالفجان آوای دیروز را شنید و آواز مهربانی‌های

عاشقانه‌ی نگاه‌های پرسه‌زنان زیبای لابلائی جنگل را خواند و با مه خفته بر کوه‌ها رقصید و با باران رهیده از دل ابر سیاه نقاره زد و با آفتاب نشسته بر سبزه‌زارهای بلندای اسپیلی تا آسیابر در نی دمید. بر شاه‌نشین چون شاهی نشست و به دال نشسته بر آشیانش، بر دلفک نگرست و با او پر کشید و رفت تا دل ابر سپید انباشته شده در گودای تن داده به ژرفای لارخانی و سنگ‌ریز و سرداب و با دل‌باختگی خواند ترانه‌ی دل‌دادگی را با آوای آب در پای آبشار لونک.

سیاهکل جغرافیای گونه‌گون، تاریخی پر رویداد، بازمانده‌های روزگاران دیرین نهان و آشکار، زیارت‌گاه‌های برپا بر چکاد کوه و تاریکی نهان جنگل و زمین گل‌آلوده‌ی جلگه، مردمی چندگونه و جامه‌هایی رنگ در رنگ چون بهار و تابستان و خزان و زمستانش دارد. دیاری است که باید آن را کاوید.

دیلمان موزه‌ی مردم و فرهنگ است. دوازده تیره‌ی گالش و کُرد و کُر و بختیاری و ... بر بلندای کوه‌ها، در کار و تلاش. بر هم نمی‌تازند و چنگ بر داشته‌های هم نمی‌اندازند. گونه‌گون سخن می‌گویند و گونه‌گون جامه بر تن می‌کنند، اما بر یک باورند و بر یک دین و بر یک آیین و بر یک خواسته، پاسداری از دیارشان و پایدار داشتن دیارشان. باید آن را پویید و شناخت.

از باشندگان و مردم این دیارم. سال‌ها به داشته‌ها و نداشته‌های این دیار اندیشیده‌ام. به آوای‌شان گوش فراخوابانده‌ام، به غمین خواندن‌شان گریسته‌ام و به شاد خواندن‌شان دست بر هم کوفته‌ام و به رقص‌های‌شان نگریسته‌ام. در هر جایی از آن ماجرای دیده‌ام و در هر جایی از هر زبانی ماجرای شنیده‌ام. یادداشت‌هایی داشته‌ام و این برآیند آن همه دیدن و اندیشیدن و گریستن و خندیدن و پرسه‌های پژوهش‌گرانه است. این کتاب گام کوچکی برای شناساندن دیاری بزرگ است. در بردارنده‌ی همه‌ی آن چیزی نیست که این دیار دارد. باشد که دیگران پا به راه نهند. دیگرانی که بسیاریند. جوانان هوش‌مند این دیار و دانسته‌های شگفت‌شان. باشد که برانگیخته شوند و دانسته‌های‌شان را برون ریزند و بنویسند.

من در این راه سختی‌ها دیدم و بس مهربانی‌ها. چه کهنسال مردان و زنانی که در پاسخ به پرسش‌های من صندوقچه‌ی راز دل‌شان را گشودند و با مهربانی یاری‌ام کردند و چه

دولت‌مردانی که به گرمی به پاسخ‌گویی نشستند و چه ناآگاهانی که نادانسته‌های خود را پنهان‌کاری اداری نمایاندند. نه می‌دانستند و نه آگاه بودند که نادانسته‌های خود را چگونه پنهان دارند. شمار مدرسه‌ها «راز پنهان» شد و نام رئیس پیشین یک بانک «سرّ» ی شد که باید از جهان‌خواران پنهان ماند! پرسهام در اداره‌ها مرا آگاه ساخت که کار «عشق» است نه «وظیفه». انسان باید شایسته باشد تا زمینه‌ی بزرگی‌اش فراهم شود. بسیاری را شایسته بزرگی دیدم، آن که پوشه‌ای را به من نمایند که با هوشمندی از گیرندگان امتیاز بهره‌برداری از آب به ترتیب زمانه فراهم آورده بود و بسیاری را بایسته‌ی دگرگون‌گردی، آن که می‌اندیشید این آمار فردا در دست بیگانگان خواهد بود.

سیاسم را ارزانی بسیاری باید بکنم و در آن میان ارزانی هادی میرزائزاد موحد و دست‌اندرکاران نشر فرهنگ‌ایلیا، ریاست حوزه‌ی هنری گیلان، رمضان نیاستی معاون فرماندار شهرستان سیاهکل، فرخنده نارنده‌ی که از یادداشت‌هایش برای نوشتن درباره‌ی جامه‌ی مردم سیاهکل بهره گرفتم، ایرج عابد که از او بهره بردم و از فریدون ترغاق که از دانسته‌هایش سود بردم، یعقوب تقوی که از برآیند هنرش در زمینه‌ی عکاسی بهره بردم و ایمان درویش روحانی برای آرشیو غنی عکس‌های تاریخی‌اش. روزگارشان دراز باد.

آخرین روز فروردین ماه ۱۳۹۴

افشین پرتو